

Руслана ДАВИДЮК

*доктор історичних наук, професор
професор кафедри історії України*

Рівненського державного гуманітарного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0485-5121>

e-mail: davrus63@gmail.com

ЗА «УКРАЇНСЬКУ ШКОЛУ»: ВОЛИНСЬКІ ПОСЛИ ТА СЕНАТОРИ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА В 1930-х РОКАХ

Розглянуто освітню діяльність волинських парламентарів, спрямовану на захист україномовного шкільництва в 1930-х роках. Доведено, що в питаннях освіти вона була обумовлена важким становищем україномовного шкільництва, з огляду на мову навчання, високий рівень неписьменності, недостатню кількість українських шкіл.

Вперше до наукового обігу запроваджено архівні документи, міжвоєнну періодику, що дало змогу проаналізувати основні вимоги щодо розвитку освіти помірко-вано налаштованих до влади українських послів і сенаторів від Волинського воєводства, простежити реакцію на це польської адміністрації.

З'ясовано, що на волинських парламентарів III–V каденцій, що обиралися у 1930-х роках, значною мірою впливала політична ситуація у воєводстві, зокрема «волинська програма» Г. Юзевскі. Проаналізовано політичні погляди волинських послів і сенаторів, обґрунтовано їхні практичні дії, зокрема меморандуми, запити, звернення щодо освітніх проблем. Доведено, що парламентарі від Волині систематично наголошували на необхідності скасування закону від 31 липня 1924 р., відомого як «закон Грабського», збільшенні кількості початкових шкіл на Волині, праві українських дітей навчатися рідною мовою, покращенні матеріального стану українських приватних гімназій та їх удержавлення, забезпеченні прав українських учителів. Констатовано, що, незважаючи на системну актуалізацію освітніх проблем парламентами Волині, наступ на українське шкільництво у Другій Речі Посполитій був державницьким, покликаним інтегрувати Волинь до складу Польської держави, і тривав упродовж усього міжвоєнного періоду. Зазначено, що, незважаючи на тиск влади на українське шкільництво, помірковано налаштовані парламентарі не ставили під сумнів ідею польсько-українського співжиття.

Виснувано, що всі спроби легітимно захищати освітні права українців в умовах польської дискримінаційної політики залишилися нереалізованими, хоча робота вчителів у приватних українських гімназіях і громадсько-політична ситуація в регіоні призвели до появи молодого покоління українців, які були налаштовані радикально вирішувати національне питання в Польщі.

Ключові слова: шкільництво, приватні гімназії, асиміляція, утраквізм, «волинський експеримент», Українська парламентарна репрезентація Волині, Друга Річ Посполита.

Польська влада, всупереч міжнародним зобов'язанням та власній Конституції, проводила політику асиміляції українського населення і головну роль у цьому відводила освіті та школі. Наступ на українське шкільництво був покликаний інтегрувати західноукраїнські території до єдиного державного простору Другої Речі Посполитої, хоча Польща була державою, де систематично проводили вибори й українці мали там своїх представників. Участь у виборах і формування українського представництва в парламенті створювало можливості використовувати легальні методи боротьби за освітні права українців.

З огляду на те, що боротьба за власну школу та мову була чи не найактуальнішим завданням української міжвоєнної спільноти, цілком закономірним видається науковий інтерес до освітньої політики та розвитку шкільництва. Ці питання належать до сфери дослідницьких рефлексій Віктора Панасюка (Панасюк, 1998), Юрія Крамара (Крамар, 2015), Валентини Доброчинської (Доброчинська, 2016), Оксани Рудої (Руда, 2019) та ін. Освітню політику влади щодо українського шкільництва, значимість освітніх проблем у діяльності різних політичних сил на основі джерельного та статистичного матеріалів досліджували польські вчені: Станіслав Мауєрсберг (Stanisław Mauersberg) (Mauersberg, 1968), Мечислав Іваніцкі (Mieczysław Iwanicki) (Iwanicki, 1975), Марек Сирник (Marek Syrnyk) (Syrnyk, 1996) та ін. Діяльність українських послів і сенаторів у міжвоєнній Польщі 1930-х років були предметом зацікавлень Мірослава Шуміла (Mirosław Szumiło) (Szumiło, 2007), Збігнева Запоровські (Zbigniew Zaparowski) (Zaparowski, 1992), Олександра Зайцева (Зайцев, 2022). Для аналізу парламентської роботи Степана Скрипника, Петра Певного, Сергія Тимошенка були важливими праці Валерія Власенка (Власенко, 2001), Руслани Давидюк (Давидюк, 2014, 2022), Андрія Смирнова (Смирнов, 2008). Водночас дії волинських послів і сенаторів, спрямовані на захист українського шкільництва в 1930-х роках, не одержали достатнього предметного висвітлення в історіографії.

Джерелами для написання наукової статті слугували архівні матеріали та міжвоєнна українська періодика. Методологічною основою – принципи критичного історичного аналізу, верифікації, а також пошуковий, хронологічний і біографічний методи.

Мета статті – проаналізувати освітню діяльність волинських парламентарів III–V каденцій, яку обумовлювала специфіка політичної ситуації у воєводстві, зокрема «волинський експеримент», а згодом його згортання, як також нове законодавство про вибори, що обмежувало можливості парламентарів. З'ясовано, що пропозиції помірковано налаштованих послів не були почуті владою, а виховане у складних умовах молоде покоління, на відміну від старшого, схилилося до радикальних методів боротьби.

Польська політика в освітній сфері. Польська політика в освітній сфері впродовж усього міжвоєнного періоду була покликана забезпечити домінування польської мови і виховання вірних громадян держави, особливо на західноукраїнських територіях. Тадеуш Голувко (Tadeusz Hołówko) заявляв: «Креси – то наші легені. Якщо хочемо бути міцною державою, то мусимо на кресах міцно закріпити не тільки Польську державу, але і польську культуру» (Hołówko, 1932, s. 76). «Непохитним дороговказом» для вчителів звучала заява куратора Станіслава Собінські (Stanisław Sobiński) на вчительській конференції в Косові: «Учитель не сміє бути байдужим для польської держави: на таких спаде караюча рука польської влади. Не тільки дитвора

мусить бути вихована в душі польської державності, але й поза школою мусить учитель працювати серед старших для польської державності і її забезпечення. Дітвора мусить мати перед очима державний герб, мусить уміти співати польський гімн, розуміти його і любити» (Герасимович, 1925, с. 3). Наслідком такої політики стало те, що вже наприкінці 1921 р. у Західній Волині «з українських народніх шкіл мало що вже осталося» (Віче, 1923, с. 1). Хоча в час Української революції на цих землях було закладено 443 українські початкові школи (Sytnyk, 1996, s. 54).

Впровадження Закону щодо забезпечення засад організації шкільництва від 31 липня 1924 р., відомого як «закон Грабського», зумовило зміни в шкільництві на Волині. Він сприяв широкій колонізації українських шкіл, перетворив більшість українськомовних шкіл на двомовні (утраквістичні) заклади з переважанням польської. Міністр Станіслав Грабські (Stanisław Grabski) заявляв: «Польська мова, історія і географія мусять бути викладані по-польськи учителями поляками, ... директори українці повинні бути заступлені поляками» (Огляд шкільництва, 1923, с. 12–13). Відповідно до цього шкільного закону, польські українські школи однієї місцевості об'єднували в утраквістичні, запроваджували шкільні плебісцити, наслідки яких завчасно планувалися шкільними та державними органами і проводили в умовах поліцейського терору, шантажів та підкупів.

В освітній політиці адміністрація значну роль відводила вчителям, вимагаючи від них отримання польського громадянства, доказів лояльності до влади. В одному з перших розпоряджень куратора Волинського шкільного округу, створеного у травні 1922 р., до вчителів було висунуто вимогу впродовж двох місяців отримати громадянство (Панасюк, 1998, с. 84). Це спричинило занепокоєння українських учителів, зокрема уенерівських емігрантів, які не були «польськими горожанами, але боронили Польщу і мали право на підтримку з боку польського уряду» (Вісті, 1922, с. 2). Виконати висунуті вимоги було вкрай складно, відтак чимало українських учителів втратило роботу.

Урешті польська державна політика у сфері шкільництва призвела до закриття в 1925/1926 н. р. 301 школи з українською мовою навчання та запровадження двомовності у 366 (ДАРО-1, арк. 87). Утраквізація шкільництва загострила і так непрості польсько-українські стосунки, спричинила спротив української громадськості Волині.

Підтвердженням подальшої антиукраїнської політики стало розпорядження міністра віросповідань і освіти Польщі у справі мови публічних і приватних шкіл від 12 квітня 1927 р. ч. 2234/27, у якому мовою шкільної документації, педагогічних нарад та конференцій була проголошена державна, тобто польська. У приватних школах передбачалося, що написи й оголошення у приміщеннях і на фасадах будинків мали вестися двома мовами – державною та навчання. У неофіційному спілкуванні, веденні кореспонденції з фізичними і юридичними особами, за розпорядженням міністра, дозволялося використовувати мову навчання в конкретній школі (Розпорядження, 1927, с. 9).

Започаткована після травневого перевороту 1926 р. зміна національної політики спонукала частину польського політикуму переглянути своє ставлення до «українського питання». Призначений 1928 р. волинський воєвода Генрик Юзевські (Henryk Józewski) вбачав своїм завданням забезпечити польсько-українську співпрацю й розпочав діяльність зі з'ясування загальної ситуації на Волині та визначення намірів на майбутнє. Поряд із низкою нововведень, як-то створення умов для розвитку лояльно-

го до Польської держави українського культурного, суспільного, політичного життя, всіляке поборення «антидержавних рухів», реалізація ідеї «сокальського кордону», сприяння перебудові аграрної системи, залучення державних інвестицій, важливим складником експерименту Г. Юзевські була освітня політика.

Воєвода, хоча і критикував закон 31 липня 1924 р. та утраквізм, але коли йшлося про мову навчання у шкільництві, то діяв надзвичайно обережно. Його новацією стали польські школи з українською мовою як обов'язковим предметом (Крамар, 2015, с. 180).

За десятиліття «волинської політики» зросла загальна кількість дітей, охоплених початковою освітою, а кількість початкових шкіл збільшилася із 1 185 у 1928 р. до 1 934 у 1938 р., тобто було збудовано 749 нових (Mauersberg, 1968, s. 95). Водночас у структурі шкільництва Волині переважали польські школи з українською мовою як предметом викладання – 40,9 % (853), польські становили 26,6 % (555), утраквістичні – 24,9 % (520). Відсоток початкових українських шкіл на Волині впродовж 10 років залишався сталим – 0,4 % (8 початкових) (Statystyka szkolnictwa, 1939, s. 27; Iwanicki, 1975, s. 163).

Незмінною в умовах «волинського експерименту» залишалася кадрова політика у шкільництві: українських дітей навчали переважно вчителі-поляки, які прибували з етнічних територій Польщі й погано знали чи не знали зовсім української мови. На момент приїзду Г. Юзевські до Луцька 69,3 % учителів були поляками, а 24,3 % – українцями. У 1933 р. відсоток поляків зріс до 79,8 % (2 795), а українців – зменшився до 13,5 % (451) (ДАВО-3, арк. 15; ДАВО-5, арк. 19).

Освітня ситуація для українців у Волинському воєводстві залишалася невтішною, з огляду на мову навчання, недостатню кількість українських шкіл, переважно нижчого ступеня. Висока оплата за навчання, а також необхідність додаткових коштів на утримання дитини в місті, унеможлилювали відвідування середньої школи значної частини сільських дітей. Результатом різного роду труднощів і політики влади залишався високий рівень неписьменності: на 1936 р. у Луцькому повіті він сягав 47,5 %, Рівненському – 45,5 %, Ковельському – 57,8 %, Володимирському – 48,5 %, Любомльському – 58,6 % (Шкільництво, 1936, с. 1).

Так і не дочекалися українці українського університету у Другій Речі Посполитій, «який їм по думці конституції прислуговує» (Освіта, 1937, с. 3). Хоча в оточенні Тадеуша Голувки певний час обговорювали питання про переведення з Подєбрад на Волинь Української господарської академії (Господарча Академія, 1927, с. 3), але до практичного вирішення справа, звичайно ж, не дійшла, оскільки польська влада не могла допустити створення вищої української школи на землях, більшість населення яких становили українці.

Так, утвердження післятравневого режиму Юзефа Пілсудські (Józef Piłsudski) суттєво не позначилося на ситуації у шкільництві на Волині. Воєвода Г. Юзевський в цій царині мислив категоріями державного чиновника, основним завданням якого була повна інтеграція Волині до складу Польської держави й виховання українців краю у дусі державницької ідеології.

Смерть Ю. Пілсудського зменшила шанси на нормалізацію українсько-польських стосунків і призвела до послаблення позицій воєводи Г. Юзевського, що завершилося його переведенням у квітні 1938 р. до Лодзі. Прибуття до Луцька наприкінці квітня 1938 р. новопризначеного й останнього воєводи Александра Гауке-Новака

(Aleksander Hauke-Nowak) спричинило суттєву зміну політичної лінії властей щодо національних меншин та їхніх освітніх зацікавлень (ДАВО-2, арк. 44). У затвердженій у лютому 1939 р. із його ініціативи «Політичній програмі державної політики на Волині» було запропоновано, зокрема, колонізувати українську молодь, уніфікувати православний календар із католицьким, замість терміна «українець» використовувати «русин», «тутейший», «поліщук», «волиняк» (ДАВО-4, арк. 1–18).

З огляду на такі проблеми і ставлення польської влади, не дивно, що питання освіти та шкільництва залишалися в опції волинських послів і senatorів увесь міжвоєнний період.

Українці Волині і вибори 1930-х років. У Другій Речі Посполитій діяв парламент п'яти скликань, що характеризувався більшим чи меншим українським представництвом, зокрема присутністю послів і senatorів від Волинського воєводства. Кожна виборча кампанія проходила в різних умовах, на які впливала внутрішня та політична ситуація у державі, особливості законодавства, наявність/активність тих чи тих українських політичних партій.

У 1930-х роках вибори відбувалися тричі: у 1930 р. (III каденція); 1935 р. (IV) і 1938 р. (V), а парламентарями від Волині ставали переважно представники лояльно налаштованих до польської влади українських політичних сил. Вони сподівалися, що «парламентарний терен, хоча і не має рішучого й вичерпуючого значення, але по самій своїй природі являється широкою трибуною для створення здорової позиції у польсько-українських взаємовідносинах» (На парламентському терені, 1937, с. 1). Як підтвердило життя, сподівання виявилися марними.

Наголошу, що вибори перших трьох скликань (1922, 1928, 1930) відбувалися відповідно до Конституції 17 березня 1921 р., за якою парламентарів обирали загальним, рівним, прямим, безпосереднім, таємним, пропорційним голосуванням на 5 років. Парламентські вибори IV та V каденцій – за квітневою Конституцією і Законом про вибори 1935 р., які суттєво обмежували роль парламенту. За останнім, їхнє проведення відбувалося не за пропорційною, а за мажоритарною системою. Вибори ставали непрямыми: особи, що мали право голосу, на дільничних зборах обирали виборців до воєводської виборчої комісії, на якій обирали senatorів (Давидюк, 2022, с. 98). Загалом, нова виборча процедура обмежувала вибір населення лояльними до влади політичними силами, у випадку Волині – Волинським українським об'єднанням (ВУО) (Післявиборчі рефлексії, 1938, с. 2).

Залучення українців до державного життя, їхню участь у вищих представницьких органах влади передбачала реалізація «волинського експерименту» Г. Юзевскі. Під час парламентських виборів 1930 р. влада намагалася долучити до проурядового блоку лояльно налаштованих українців. Врешті, на Волині вибори III скликання (1930–1935) завершилися перемогою Безпартійного блоку співпраці з урядом (Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem (BBWR)), а Г. Юзевскі опирався на утворену, окрему від галицької, польсько-українську парламентарну репрезентацію Волині, яку очолив поляк Ігнацій Пулавскі (Ignacy Pułaski), а заступником став українець Петро Певний. Останній одночасно очолив Українську парламентарну групу Волині, яка налічувала шість послів і два senatorи (посли: Петро Певний, Михайло Тележинський, Микита Бура, Степан Скрипник, Василь Серафимович, Євген Богуславський; senatorи: Микола Маслов та Інокентій Гловацький) (ДАРО-3, арк. 36 зв., арк. 49).

До парламенту IV каденції (1935–1938) від Волинського воєводства обрали п'ять послів і сенатора (послы: Петро Певний, Сергій Тимошенко, Степан Скрипник, Мартин Волков і Микита Бура; сенатор – Микола Маслов); до парламенту V каденції (1938–1939) також увійшло п'ять послів і сенатор (послы: Степан Скрипник, Володимир Онуфрійчук, Олександр Огородник, Микита Бура, Володимир Косидло; сенатор – Сергій Тимошенко). Ці парламентарі в кожному скликанні формували Українську парламентарну репрезентацію (УПР) Волині, займали проурядову позицію, закликали до співпраці з польською владою. Спроби знайти порозуміння двох українських репрезентацій (Волині й Галичини) та їхніх керівників завершувалися сумно: «Якби посол Мудрий був певний, а посол Певний мудрим, то Мудрий не був би мудрим, а Певний не був би певним» (Szumiło, 2007, s. 87).

Голова польсько-української репрезентації Волині в парламенті III скликання поляк І. Пулавскі, виступаючи українською 29 червня 1931 р. на Установчому конгресі ВУО, зауважив: «Перед польськими та українськими діячами, що почувають відповідальність за впорядкування стосунків на Волині, в майбутньому стоїть велике завдання – загоїти роз'ятрені рани, зміцнити перекинені мости порозуміння» (Українська нива-1, с. 2). У 1934 р. він же наголосив: «... саме життя на кожному кроці нас усіх з'єднує, то просто мусимо знайти спільну мову порозуміння, мусимо знайти форму співжиття та співпраці» (Промова, 1934, с. 2).

Однак подібні заклики не принесли реальних результатів польсько-українського зближення, однією із причин чого стало упосліджене ставлення влади до питань українського шкільництва. На сторінках газети «Волинське слово» це пояснили так: «... треба пам'ятати, що всі виступи українських послів і сенаторів, силою конституційних фактів, мають переважно моральний характер. Здобути що-небудь реально є тяжкою річчю хоча би тому, що українська група розпоряджає дуже малою кількістю голосів» (На парламентському терені, 1937, с. 1). Предметніше і точніше оцінив подібну ситуацію Головний отаман Армії Української Народної Республіки Симон Петлюра, зауваживши, що «польська сеймова трибуна має лиху “акустику” для українських виступів» (Салевський, 1956, с. 355).

Складники освітньої проблеми, активізовані волинськими парламентарями. Одним із важливих аспектів діяльності волинських парламентарів була критика Закону щодо забезпечення засад організації шкільництва від 31 липня 1924 р. («закону Грабського»). З часу прийняття українські послы і сенатори перших скликань систематично його критикували, говорили про порушення освітніх прав українців (Добровичинська, 2016, с. 24). У 1930-х роках цю «естафету» перейняли парламентарі наступних скликань. Сенатор III скликання М. Маслов наголосив, що «закон про мову навчання в школі від 31 липня 1924 р. повинен бути відповідно змодифікований» (Українська нива-2, с. 2). Посол П. Певний сказав: «Ми стверджуємо, що існуючий утравізм шкідливий, тому будемо прагнути до скасування утравістичних шкіл і запровадження таких шкіл, які б задовольняли нас у плані державного виховання і національного інтересу» (ДАРО-2, арк. 42). Посол С. Скрипник із трибуни парламенту IV скликання зазначив: «... необхідно змінити закон 1924 р., бо він не витримав перевірки часом і життям» (Українська нива-4, с. 2). «Цей закон зніс з поверхні життя повноцінне українське шкільництво. Чи дав він якусь користь польській державі – це знак питання», – наголошували волинські парламентарі на сторінках «Української ниви» (Українська нива-5, с. 1). У відозві УПР Волині підсумовано: «Внаслідок

мовного закону 1924 р., існуючі у містах українські школи ліквідували, на їх місці не створили навіть утраквістичних... У "народних школах" м. Сарн після 1925 р. ніколи не викладалася українська мова, як і у всьому повіті» (Українська нива-5, с. 1).

Іншою важливою вимогою було питання викладання української мови у школах. Сенатор М. Маслов 1934 р. у День Волині, що відбувався в парламенті, наголосив: «... питання мови викладання на Волині є дуже дражливе, вимагає посиленої уваги» (Українська нива-2, с. 2). За 2 роки, 14 грудня 1936 р., М. Маслов укотре повторив свої слова зі сеймової трибуни: «... проблема шкільництва є надзвичайно пекучою, як з огляду науково-педагогічного, так і політичного... шкільна справа на Волині вимагає конечної реформи... Українські послы склали на руки Пана Прем'єра і Пана Міністра Визнань Релігійних і Освіти відповідний і докладний меморіал. Одначе відповіді на нього до цього часу не одержано» (У світлі, 1937, с. 6).

Посол М. Бура сказав: «Не перебільшив би я, коли б назвав сучасний стан освіти на Волині катастрофічним. Причина ігнорування рідної мови у шкільній науці на Волині і обсадження вчительських штатів особами, що не знають українську мову, призводять до того, що навіть молитву українських дітей змушують виголошувати польською» (Нацгромадське життя, 1937, с. 2).

Вимогу забезпечити рівноправність української і польської мов у шкільництві ставив перед владою посол С. Скрипник. Для цього, на його думку, потрібно було: «... збільшити кількість початкових шкіл на Волині; реорганізувати початкове шкільництво у такому напрямі, щоб кожна українська дитина мала можливість вивчати шкільну науку, насамперед, на рідній мові, а пізніше – на польській; організувати навчання у початкових школах таким чином, щоб українська дитина розпочинала вивчення букваря на рідній мові; шкільна влада повинна турбуватися справою забезпечення шкіл підручниками для вивчення української мови, ціна яких не була б вищою від ціни підручників для вивчення польської мови» (Українська нива-4, с. 2).

Посол М. Волков, виступаючи на Крайовому з'їзді ВУО у Рівному 7 листопада 1937 р., заявив: «У багатьох державних школах, особливо фахових, на Волині зовсім немає україністики, ані навіть української мови як предмета. У других ця мова приймається як конечне зло, у кожному разі – як щось непотрібне, бо з незадовільним балом з української мови можна без перешкод переходити з класу до класу, та навіть можна відмовитись її вчити» (Освіта, 1937, с. 3).

Подібне висловив С. Тимошенко з трибуни парламенту при розгляді бюджету Міністерства віросповідань та народної освіти: «... нині у волинських школах, до яких вчає понад 50 % українських дітей, українську мову або цілком не вчать, або в кращих випадках впроваджують її лише для українських дітей і то як необов'язковий предмет. Якщо в гімназіях викладається українська мова, то у фахових школах її зовсім немає» (Бюджет, 1937, с. 1).

На засіданні освітньої комісії сейму під час розгляду питання про додаткові школи для ремісничої молоді 17 лютого 1937 р. посол С. Скрипник зацентрував на потребі таких шкіл на Волині та запропонував увести до їхньої програми українську мову. На пропозицію українських послів освіти комісія ухвалила відповідну резолюцію (Нацгромадське життя, 1937, с. 2). Волинські парламентарі не раз піднімали мовне питання у шкільництві на сеймовому форумі й у спеціальних меморандумах до Міністерства освіти. Хоча здебільша до остаточного прийняття подібних рішень не доходило.

Під час дискусії щодо бюджету 18 лютого 1937 р. посол С. Скрипник підсумував: «Тяжко говорити про катастрофічне положення загального шкільництва на Волині... Чи можна взагалі говорити про навчання української мови у школах, а за рівень навчання її обтяжувати відповідальністю вчительство, коли до цього часу немає опрацьованого і затвердженого міністерського плану навчання української мови у народних школах» (Хочемо працювати, 1937, с. 1).

Волинських послів турбувало, що в більшості державних, урядових структур, зокрема у шкільництві, практично не було українців. Сенатор С. Тимошенко наголосив: «... є багато інституцій, де серед працівників зовсім немає українців, зокрема міністерства комунікацій, фінансів, дирекція державних лісів» (Промова С. Тимошенка, 1936, с. 3). «На 103 сільські гміни – чи знайдеться тепер десяток – другий українських вїтїв, жодного президента чи бурмістра, жодного судді, жодного старости чи віце-старости, жодного шкільного інспектора... Якщо говорити про те, що Волинь є складовою частиною Польської держави – не може вона цим самим мати характер колонії» (Право на працю, 1937, с. 1). На подібних проблемах неодноразово акцентував посол С. Скрипник, зазначаючи, що українці не отримують посад у різних адміністративних органах, зокрема у шкільництві. «Із 24 інспекторів є лише один українець, з 10 інспекторів позашкільної освіти – жодного. Багато осіб, що працюють у шкільній адміністрації не тільки не знають української мови, але й не бажають її знати» (Бюджет, 1937, с. 1).

Турбувало парламентарів і складне матеріальне становище в освіті. З ініціативи УПР Волині в Рівному 12 грудня 1934 р. відбулося організаційне зібрання з метою утворення комітету «Будівництво Українського дому». У зборах взяли участь запрошені представники суспільних і господарських організацій у кількості до 50 осіб. Про суть справи повідомив посол С. Скрипник, наголосивши «на необхідності будівництва Українського Дому, що викликано проблемами української загальної школи, бурси для шкільної молоді і клубу “Рідна хата”, бо ці інституції містяться у непристосованих приміщеннях або використовують великі кошти на їх винаймання» (ДАРО-4, арк. 13). Однак подібні ініціативи залишалися незавершеними і непочутими владою.

У 1932 р. було прийнято новий шкільний закон про устрій школи, згідно з яким між програмою шкіл т. зв. третього рівня і гімназії штучно створювався розрив у три класи, що позбавляло випускників школи будь-якої можливості вступити до гімназії. Школа третього рівня була практично єдиною у сільській місцевості. Оскільки соціальна структура західноукраїнського населення була переважно селянською, шкільний закон 1932 р. створював перешкоди українській молоді на шляху до оволодіння вищою освітою.

Сергій Тимошенко констатував сумний факт, «що на Волині немає ні однієї державної школи з українською мовою навчання, через що українське громадянство мусить обмежуватися приватними школами, яких спромагається утримувати лише три» (Бюджет, 1937, с. 1). Парламентарі розуміли, що «три українські гімназії на одинадцять повітів, до того ж гімназії приватні, – це рішуче замало. Ціла велика частина Волині, як повіти ковельський, володимирський і любомльський, не має зовсім середньої школи з українською викладовою мовою. То дуже занедбані повіти і через те легше піддаються всякого роду деструктивним впливам; а самі забідні, щоб власними силами утримувати школу» (У світлі, 1937, с. 6). Однак усі їхні намагання і звернення про відкриття ще однієї приватної гімназії в Ковелі чи Сарнах, чи хоча б переведення однієї із приватних гімназій на державну почуті також не були (ДАВО-1, арк. 76–77).

Посол М. Волков зауважував, що оскільки «так трагічно стоїть справа з державним середнім шкільництвом, українське громадянство тим більшою опікою повинно оточити наші приватні Гімназії, де в добрій згоді вчать діти всіх станів – інтелігенції, селянства і міщанства. Мусимо на кожному кроці дбати про допомогу цим осередкам української культури в Кременці, Рівному й Луцьку, одночасно допомагаючи і докладаючи старань до заложення Української Гімназії в Ковлі» (Освіта, 1937, с. 3).

Особливо активно опікувався проблемами Рівненської гімназії посол С. Скрипник, зокрема нестачею підручників, питанням приміщення, шкільного приладдя. Неодноразово він звертався до польського уряду із проханням удержавити приватну гімназію з українською мовою навчання у м. Рівне (ДАВО-1, арк. 76–77), але ця ідея так і залишилася нездійсненою.

Важка матеріальна ситуація склалася навколо української гімназії у Луцьку. Викупити у власність будинок і шкільну ділянку установа не мала змоги. «Українській гімназії в Луцьку загрожує конфіскація будинку. Товариство імені Лесі Українки розіслало підписні листи з надією, що українське населення врятує гімназію – осередок культури на Волині» (Українська нива-3, с. 2). Посол П. Певний вніс 100 зл. на викуп будинку гімназії і закликав до цього на сторінках «Української ниви» інших послів та сенаторів, політичних діячів (Українська нива-3, с. 2).

Українська гімназія у Кременці, хоча й була найстарішою (утворена 1918 р.), опинилася в найскрутнішій ситуації. Місцеві умови склалися так, що заклад у кінці 1930-х років не мав постійного керівництва, що негативно позначалося на професійному рівні. Заходи із врятування гімназії не дали бажаних результатів, і вона припинила діяльність (Волинське слово, 1938, с. 3).

Посол С. Скрипник у червні 1938 р. склав «Декларацію про політичне і економічне становище українського населення на Волині», де відзначено: «... зневажливе ставлення до української мови переконує нас у намірах влади загальмувати культурний розвиток українців Волині. Майже цілковите усунення української інтелігенції від роботи у державних і самоврядних установах позбавляє українське громадянство можливості нормальної праці, насамперед, в культурно-освітніх та господарських організаціях» (ДАРО-5, арк. 1–2). У документі наголошено, що «українці не в силі спокійно спостерігати, як нищаться їх права, як зневажається їх гідність» (ДАРО-5, арк. 2). З огляду на протиріччя всередині УПР Волині, особисті амбіції, С. Скрипник у грудні 1938 р. вийшов з її складу, підтримавши вимоги галицьких послів щодо автономії українських земель (Давидюк, 2014, с. 129–130). УПР Волині так і не наважилася на підтримку ідеї автономії, оскільки, на їхню думку, це питання ще не визріло.

Виступаючи на засіданні сейму 20 лютого 1939 р. у дебатах щодо бюджету Міністерства віросповідань і народної освіти від української громади, послали С. Скрипник та В. Косидло заявили: «Протестуємо проти остаточного зіштовхнення кількох мільйонів українських громадян до ролі громадян другої класи... Чому з року в рік меншає число шкіл з українською викладавкою мовою?... Чому українські діти починають слухати релігії по польськи?... Чому ще так недавно від найкращих представників Річипосполитої ми чули, що ми є співгосподарями держави – і чому тепер зіштовхнули нас до ролі наймитів?... Чому? – питають нас люди? А ми з цим питанням звертаємося до Вас, авторитетних представників польського народу, і як відповідь чуємо: Нема українського народу» (Цілоденна, 1939, с. 7).

Низка невирішених міжнаціональних питань, зокрема й українського шкільництва, призвела до того, що в міжвоєнний період виявився яскравий конфлікт різних поколінь. За умов, коли «помірковані» батьки ставали послами та сенаторами до польського парламенту, поміркованими громадськими діями міжвоєнної Волині, то їхні діти, учні українських гімназій, усе частіше симпатизували націоналістичним поглядам (ДАТО, 16 зв.). Присуд у справі за належність до організації «Юнак» 20 грудня 1933 р. серед інших оголосили Юрієві та Галині Козубським, дітям посла І скликання Бориса Козубського (Присуд, 1934, с. 6; Діло, 1934, с. 7). Син громадського діяча, адвоката Григорія Степури Тарас, учень Луцької гімназії, 1937 р. став членом Організації українських націоналістів (ОУН), а 1939 р. був обвинувачений на процесі «21» у Рівному. Старший син просвітянина і кооператора Антіна Кентржинського Богдан, що навчався в Рівненській приватній українській гімназії та Варшавському університеті, згодом став членом ОУН, уповноваженим ОУН у Фінляндії (Давидюк, 2014, с. 57, 240).

Можна стверджувати, що викладачі українських приватних гімназій, попри складні умови, змогли виховали плеяду національно активної, талановитої, патріотичної молоді. Невипадково Г. Юзевські непокоївся: «Українська громада загалом політично пасивна, але слід розрізняти молодь і старше покоління. Наскільки старше покоління урівноважене, спокійне, піддатливе, настільки молодь, розчарована у своїх сподіваннях отримати роботу чи посаду, виросла в атмосфері війни на Волині і легко піддається будь-якій національній агітації» (AAN, к. 38).

Отже, всупереч підписаним мирним угодам і взятим на себе зобов'язанням девізом національної політики урядів Другої Речі Посполитої стала асиміляція (національна, державна, національно-державна) українського населення. У цих умовах українське шкільництво опинилося перед загрозою ліквідації, а польська влада засвідчила неспроможність до цивілізованого вирішення українського питання та задоволення прав найбільшої національної спільноти в галузі освіти. Кількість українських шкіл перебувала у крайній диспропорції до кількості українців на Волині. Ідея поширення української мови як предмета навчання в польських школах не вирішувала міжнаціональних суперечностей та була далекою від задоволення освітніх запитів українців.

Польські закони надавали українцям обмежену можливість протестувати проти державної політики, а волинські послы й сенатори впродовж 1930-х років порушували нагальні освітні проблеми українців, водночас залишаючись вірними ідеї порозуміння з польською владою. Вони виголошували промови, складали інтерпеляції, звернення, проводили День Волині в парламенті, вносили свої пропозиції, але провести власні рішення через голосування було вкрай важко – їхні запити зазвичай залишалися без відповіді.

Поміркованість, обережність волинських парламентарів у 1930-х роках, їхня залежність від польської влади зумовлювали невпевненість, відтак вони не могли кардинально змінити ситуацію. Усі спроби з парламентської трибуни захистити освітні права українців Волинського воєводства залишилися непочутими, а заплановані дії – нереалізованими. А попри те, вчителі українських приватних гімназій, працюючи в непростих умовах, змогли виховати покоління національно активної, талановитої, патріотичної молоді, яка заявила про себе в наступні десятиліття.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

- Бюджет і українські домагання. (1937, 28 січня). *Волинське слово*, 4, 1.
- Вісті з Волині. (1922, 27 травня). *Рідний край*, 105, 2.
- Віче у Львові. (1923, 3 жовтня). *Діло*, 146, 1.
- Власенко, В. (2001). До біографії С. П. Тимошенка. *Сумська старовина*, 8–9, 96–97.
- Волинське слово*. (1938, 2 жовтня). 27, 3.
- Герасимович, І. (1925). *Збройна і культурна війна*. Львів.
- Господарча Академія на Волині. (1927, 14 січня). *Українська нива*, 2, 3.
- Давидюк, Р. (2014). *З поляками за Україну: Наддніпрянська еміграція в суспільно-політичному житті міжвоєнної Волині*. Рівне: ПП ДМ.
- Давидюк, Р. (2022). Посол на десять місяців: Друга світова війна у долі Володимира Косидла. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*, 15, 97–108.
- ДАВО-1:** Державний архів Волинської області (Держархів Волинської обл.), ф. 1 (Волинське воєводське управління державної поліції, м. Луцьк), оп. 1, спр. 10, арк. 76–77.
- ДАВО-2:** Держархів Волинської обл., ф. 46 (Волинське воєводське управління, м. Луцьк. Волинського воєводства. 1921–1939 рр.), оп. 1, спр. 8, арк. 44.
- ДАВО-3:** Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 3, спр. 319, арк. 15.
- ДАВО-4:** Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 4671, арк. 1–18.
- ДАВО-5:** Держархів Волинської обл., ф. 46, оп. 9, спр. 4832, арк. 19.
- ДАРО-1:** Державний архів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф. 30 (Рівненське повітове староство Волинського воєводства), оп. 18, спр. 1017, арк. 87.
- ДАРО-2:** Держархів Рівненської обл., ф. 30, оп. 20, спр. 841, арк. 42.
- ДАРО-3:** Держархів Рівненської обл., ф. 33 (Прокуратура Рівненського окружного суду), оп. 4, спр. 49, арк. 36 зв., арк. 49.
- ДАРО-4:** Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 74, арк. 13.
- ДАРО-5:** Держархів Рівненської обл., ф. 479 (Волинське українське об'єднання, м. Рівне), оп. 1, спр. 7, арк. 1–2.
- ДАТО:** Державний архів Тернопільської області (Держархів Тернопільської обл.), ф. 2 (Кременецьке повітове староство Волинського воєводства), оп. 3, спр. 68, 16 зв.
- Діло*. (1934, 17 березня). 70, 7.
- Доброчинська, В. (2016). *Рівненська українська гімназія (1923–1939 рр.): культурно-освітній феномен на тлі доби*. Рівне: ПП Дятлик М.
- Зайцев, О. (2022). *Українці в Сеймі та Сенаті Польщі (1922–1939)*. Львів.
- Крамар, Ю. (2015). *Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя*. Луцьк: Вежа-Друк.
- На парламентському терені. (1937, 21 січня). *Волинське слово*, 3, 1.
- Нацгромадське життя Волині. (1937, 4 березня). *Волинське слово*, 9, 2.
- Огляд шкільництва. (1923, 23 вересня). Шкільництво на українських землях під Польщею. *Учитель*, 12–13, 4.
- Освіта – то підстава сили нації. (1937, 19 грудня). *Волинське слово*, 37, 3.
- Панасюк, В. (1998). Організація шкільництва у Волинському воєводстві в 20-ті роки: до проблеми польсько-українського порозуміння. *Збірник навчально-методич-*

них матеріалів і наукових статей історичного факультету Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 3, 82–87.

Післявиборчі рефлексії. (1938, 13 листопада). *Волинське слово*, 31, 2.

Право на працю української інтелігенції. (1937, 11 лютого). *Волинське слово*, 6, 1.

Присуд у справі Крем'янецького «Юнака». (1934, 7 січня). *Українська нива*, 1–2, 6.

Промова посла І. Пулавського. (1934, 20 вересня). *Українська нива*, 28, 2.

Промова С. Тимошенка. Потреби українського громадянства. (1936, 25 червня). *Українська нива*, 2, 3.

Розпорядження міністра освіти. (1927). *Рідна школа*, 2, 9.

Руда, О. (2019). *Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та реценції*. Львів.

Салевський, В. (1956). Дебют в Женеві. В Л. Дражевська та ін. (редкол.), *Симон Петлюра: статті, листи, документи, 1*. Нью-Йорк: УВАН, 355.

Смирнов, А. (2008). *Мстислав (Скрипник): громадсько-політичний і церковний діяч: 1930–1944*. Київ: Смолоскип.

У світлі волинських потреб. (1937, 1 січня). *Волинське слово*, 1, 6.

Українська нива-1: *Українська нива*. (1931, 15 липня). 22–23, 2.

Українська нива-2: *Українська нива*. (1934, 19 березня). 10, 2.

Українська нива-3: *Українська нива*. (1935, 7 січня). 1–2, 2.

Українська нива-4: *Українська нива*. (1936, 16 лютого). 6, 2.

Українська нива-5: *Українська нива*. *Українська нива*. (1936, 6 вересня). 12, 1.

Хочемо працювати для добра українського народу й Польщі. (1937, 25 лютого). *Волинське слово*, 8, 1.

Цілоденна українська дебата у соймі. (1939, 22 лютого). *Діло*, 40, 7.

Шкільництво на Волині. (1936, 23 вересня). *Українська нива*, 14, 1.

AAN: Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), zespół 8. Prezydium Rady ministrów, Protokoły Komitetu Politycznego Rady Ministrów. Rektyfikat – 56, t. 8, k. 38.

Hołówko, T. (1932). *Ostatni rok*. Warszawa.

Iwanicki, M. (1975). *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939*. Siedlce: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Siedlcach.

Mauersberg, S. (1968). *Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939*. Wrocław; Warszawa; Kraków: Ossolineum.

Statystyka szkolnictwa, 1937/1938. (1939). Warszawa, 27.

Syrnyk, M. (1996). *Ukraińcy w Polsce 1918–1939. Oświata i szkolnictwo*. Wrocław: Krynica Desing Studio.

Szumiło, M. (2007). *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej (1928–1939)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton.

Zaporowski, Z. (1992). *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

REFERENCES

Biudzhet i ukraïnski domahannia. (1937, Sichen 28). *Vołynske slovo*, 4, 1 (in Ukrainian).

- Visti z Volyni. (1922, Traven 27). *Ridnyi krai*, 105, 2 (in Ukrainian).
- Viche u Lvovi. (1923, Zhovten 3). *Dilo*, 146, 1 (in Ukrainian).
- Vlasenko, V. (2001). Do biohrafii S. P. Tymoshenka. *Sumska starovyna*, 8–9, 96–97 (in Ukrainian).
- Volynske slovo*. (1938, Zhovten 2). 27, 3 (in Ukrainian).
- Herasymovych, I. (1925). *Zbroina i kulturna viina*. Lviv: Nakladom avtora (in Ukrainian).
- Hospodarcha Akademiia na Volyni. (1927, Sichen 14). *Ukrainska nyva*, 2, 3 (in Ukrainian).
- Davydiuk, R. (2014). *Z poliakamy za Ukrainu: Naddniprianska emihratsiia v suspilno-politychnomu zhytti mizhvoiennoi Volyni*. Rivne: PP DM (in Ukrainian).
- Davydiuk, R. (2022). Posol na desiat misiatsiv: Druha svitova viina u doli Volodymyra Kosydlia. *Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, 15, 97–108 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti (Derzharkhiv Volynskoi obl.), f. 1 (Volynske voievodske upravlinnia derzhavnoi politsii, m. Lutsk), op. 1, spr. 10, ark. 76–77 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Volynskoi obl., f. 46 (Volynske voievodske upravlinnia, m. Lutsk. Volynskoho voievodstva. 1921–1939 rr.), op. 1, spr. 8, ark. 44 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Volynskoi obl., f. 46, op. 3, spr. 319, ark. 15 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Volynskoi obl., f. 46, op. 9, spr. 4671, ark. 1–18 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Volynskoi obl., f. 46, op. 9, spr. 4832, ark. 19 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Rivnenskoï oblasti (Derzharkhiv Rivnenskoï obl.), f. 30 (Rivenske povitove starostvo Volynskoho voievodstva), op. 18, spr. 1017, ark. 87 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Rivnenskoï obl., f. 30, op. 20, spr. 841, ark. 42 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Rivnenskoï obl., f. 33 (Prokuratura Rivnenskoho okruzhnoho sudu), op. 4, spr. 49, ark. 36 zv., ark. 49 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Rivnenskoï obl., f. 33, op. 4, spr. 74, ark. 13 (in Ukrainian).
- Derzharkhiv Rivnenskoï obl., f. 479 (Volynske ukrainske obiednannia, m. Rivne), op. 1, spr. 7, ark. 1–2 (in Ukrainian).
- Derzhavnyi arkhiv Ternopilskoi oblasti (Derzharkhiv Ternopilskoi obl.), f. 2 (Kremenetske povitove starostvo Volynskoho voievodstva), op. 3, spr. 68, 16 zv. (in Ukrainian).
- Dilo*. (1934, Berezen 17). 70, 7 (in Ukrainian).
- Dobrochynska, V. (2016). *Rivnenska ukrainska himnaziia (1923–1939 rr.): kulturno-osvitnii fenomen na tli doby*. Rivne: PP Diatlyk M. (in Ukrainian).
- Zaitsev, O. (2022). *Ukraintsi v Seimi ta Senati Polshchi (1922–1939)*. Lviv (in Ukrainian).
- Kramar, Yu. (2015). *Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia*. Lutsk: Vezha-Druk (in Ukrainian).
- Na parlamentskomu tereni. (1937, Sichen 21). *Volynske slovo*, 3, 1 (in Ukrainian).
- Natshromadske zhyttia Volyni. (1937, Berezen 4). *Volynske slovo*, 9, 2 (in Ukrainian).
- Ohliad shkilnytstva. (1923, Veresen 23). Shkilnytstvo na ukrainskykh zemliakh pid Polshcheiu. *Uchytel*, 12–13, 4 (in Ukrainian).
- Osvita – to pidstava syly natsii. (1937, Hruden 19). *Volynske slovo*, 37, 3 (in Ukrainian).

Panasiuk, V. (1998). Orhanizatsiia shkilnytstva u Volynskomu voievodstvi v 20-ti roky: do problemy polsko-ukrainskoho porozuminnia. *Zbirnyk navchalno-metodychnykh materialiv i naukovykh statei istorychnoho fakultetu Volynskoho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky*, 3, 82–87 (in Ukrainian).

Pisliavyborchi refleksii. (1938, Lystopad 13). *Volynske slovo*, 31, 2 (in Ukrainian).

Pravo na pratsiu ukrainskoi intelihentsii. (1937, Liutyi 11). *Volynske slovo*, 6, 1 (in Ukrainian).

Prysud u spravi Kremianetskoho «Iunaka». (1934, Sichen 7). *Ukrainska nyva*, 1–2, 6 (in Ukrainian).

Promova posla I. Pulavskoho. (1934, Veresen 20). *Ukrainska nyva*, 28, 2 (in Ukrainian).

Promova S. Tymoshenka. Potreby ukrainskoho hromadianstva. (1936, Cherven 25). *Ukrainska nyva*, 2, 3 (in Ukrainian).

Rozporiadzhennia ministra osvity. (1927). *Ridna shkola*, 2, 9 (in Ukrainian).

Ruda, O. (2019). *Natsionalno-osvitnia polityka uriadiv Polshchi shchodo naseleennia Halychyny v 20–30-kh rokakh XX stolittia: realizatsiia ta retseptsii*. Lviv (in Ukrainian).

Salevskyi, V. (1956). Debiut v Zhenevi. V L. Drazhevska ta in. (EB), *Symon Petliura: statti, lysty, dokumenty*, 1. Niu-Iork: UVAN, 355 (in Ukrainian).

Smyrnov, A. (2008). *Mstyslav (Skrypnyk): hromadsko-politychnyi i tserkovnyi diiach: 1930–1944*. Kyiv: Smoloskyp (in Ukrainian).

U svitli volynskykh potreb. (1937, Sichen 1). *Volynske slovo*, 1, 6 (in Ukrainian).

Ukrainska nyva. (1931, Lypen 15). 22–23, 2 (in Ukrainian).

Ukrainska nyva. (1934, Berezen 19). 10, 2 (in Ukrainian).

Ukrainska nyva. (1935, Sichen 7). 1–2, 2 (in Ukrainian).

Ukrainska nyva. (1936, Liutyi 16). 6, 2 (in Ukrainian).

Ukrainska nyva. (1936, Veresen 6). 12, 1 (in Ukrainian).

Khochemo pratsiuvaty dlia dobra ukrainskoho narodu y Polshchi. (1937, Liutyi 25). *Volynske slovo*, 8, 1 (in Ukrainian).

Tsilodenna ukrainska debata u soimi. (1939, Liutyi 22). *Dilo*, 40, 7 (in Ukrainian).

Shkilnytstvo na Volyni. (1936, Veresen 23). *Ukrainska nyva*, 14, 1 (in Ukrainian).

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), zespól 8. Prezydium Rady ministrów, Protokoły Komitetu Politycznego Rady Ministrów. Rektyfikant – 56, t. 8, k. 38 (in Polish).

Hołówko, T. (1932). *Ostatni rok*. Warszawa (in Polish).

Iwanicki, M. (1975). *Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939*. Siedlce: Wydawnictwo Uczelniane WSP w Siedlcach (in Polish).

Mauersberg, S. (1968). *Szkolnictwo powszechnie dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918–1939*. Wrocław; Warszawa; Kraków: Ossolineum (in Polish).

Statystyka szkolnictwa, 1937/1938. (1939). Warszawa, 27 (in Polish).

Syrnyk, M. (1996). *Ukraińcy w Polsce 1918–1939. Oświata i szkolnictwo*. Wrocław: Krynica Desing Studio (in Polish).

Szumiło, M. (2007). *Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna w Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej (1928–1939)*. Warszawa: Wydawnictwo Neriton (in Polish).

Zaporowski, Z. (1992). *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe*. Lublin: Wydawnictwo UMCS (in Polish).

Ruslana DAVYDIUK*Doctor of Historical Sciences, Professor**Professor of the Department of History of Ukraine**Rivne State Humanitarian University**ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0485-5121>**e-mail: davrus63@gmail.com*

**STANDING FOR «THE UKRAINIAN SCHOOL»:
VOLHYNIAN AMBASSADORS AND SENATORS
IN DEFENCE OF UKRAINIAN SCHOOLING (1930s)**

The article examines the educational activities of Volhynian parliamentarians aimed at protecting Ukrainian-language schooling in the 1930s. It is proved that the activities of Volhynian ambassadors on educational issues were conditioned by the difficult situation of Ukrainian-language schooling with regard to the language of instruction, high illiteracy rate, and the lack of Ukrainian schools.

For the first time, archival documents and interwar periodicals were introduced into scientific circulation, which made it possible to analyse the main demands for the development of education of moderate Ukrainian ambassadors and senators from the Volynia Voivodeship and to trace the reaction of the Polish administration.

It is found that the Volhynian parliamentarians of the III–V cadences elected in the 1930s were largely influenced by the political situation in the Voivodeship, in particular, by the «Volhynian Programme» of Henryk Józewski. The author analyses the political views of Volhynian ambassadors and senators, substantiates their practical actions, including memoranda, inquiries, and appeals on educational issues. The parliamentarians, representing Volhynia systematically emphasised the need to repeal the law of 31 July 1924, known as the «Grabski Law», to increase the number of primary schools in Volhynia, to ensure the right of Ukrainian children to study in their native language, to improve the financial situation of Ukrainian private gymnasiums and their maintenance, and to ensure the rights of Ukrainian teachers. It is stated that despite the systematic actualisation of educational problems by Volhynian parliamentarians, the attack on Ukrainian education in the Second Polish Republic had a governmental character, intended to integrate Volhynia into the Polish state and lasted throughout the interwar period. Despite the government's pressure on Ukrainian education, moderate-minded parliamentarians did not question the idea of Polish-Ukrainian coexistence.

It is found that all attempts to legitimately defend the educational rights of Ukrainians in the context of Polish discriminatory policy remained unrealised, although the work of teachers in private Ukrainian gymnasiums and the socio-political situation in the region led to the emergence of a young generation of Ukrainians who were determined to radically address the national issue in Poland.

Key words: schooling, private gymnasiums, assimilation, utraquism, «Volhynian Experiment», Ukrainian parliamentary representation of Volhynia, Second Polish Republic.